

Kulttuurikonteksti käännösongelmana: Günter Grassin *Kampela* suomalaisissa vesissä

Kääntämisen problematiikkaan on kautta historian sisältynyt kiista siitä, onko kääntäminen ylipäänsä mahdollista. Useimmat kääntämisen mahdottomuutta todistelevat väitteet perustuvat kielellisen merkityksen olemukseen ja tämän merkityksen kautta kuvattuun tilanne- ja kulttuurimalliin. Yhtenä tärkeänä argumenttina on siis jatkuvasti esitetty eri kieliyhteisöjen sosiokulttuurisessa ympäristössä ilmenevät erot. (Albrecht 1973, 10—11.) Aion tässä esityksessä tarkastella sitä, miten kulttuurierojen aiheuttamat käännösongelmat pääpiirteissään on ratkaistu Günter Grassin v. 1977 ilmestyneen romaanin *Der Butt* käännöksessä *Kampela*. Romaanin on kääntänyt maamme tunnetuimpiin saksankielisen kirjallisuuden suomentajiin kuuluva Oili Suominen.

Grassin *Kampela* on kulttuurikontekstin kannalta kiintoisa tutkimuskohde: se on laaja, kivikaudesta nykypäivään ulottuva ihmisravintoa ja naisten osuutta historiaan kuvaava värikäs speaktaakeli, jonka tapahtumat sijoittuvat entisen Danzigin seuduille ja jonka päähenkilöitä ovat puhuva *kampela* sekä yhdeksän eri aikakausia edustavaa naiskockia. Kirjailija itse oivalsi teoksensa ilmestyttyä sen kääntämisen ongelmat ja kutsui kokoon erityisen kääntäjäseminaarin, jossa hän sekä yhdeksän eri maista — mm. Suomesta — saapunutta kääntäjää yhdessä pohtivat käännöstyössä ilmenneitä vaikeuksia.

1. *Kulttuurikonteksti ja kääntäminen*

Kulttuurikonteksti on osa laajempaa kielenulkoista kontekstia ja sisältää mm. kieliyhteisön historian, yhteiskunnallisen rakenteen, kirjallisuuden, taiteen, tieteet, elintavat ja mentaliteetin (Verlée 1969, 10). Kielellistä kommunikaatiota ei voi erottaa yhteiskunnallisista olosuhteista, sillä kieltä voidaan käyttää tarkoituksenmukaisesti vain, kun kielen-

käyttäjällä on tarpeellinen taustatieto. Kulttuurierojen aiheuttamat ongelmat johtuvat juuri sellaisista ilmiöistä, jotka ovat kohdekieliselle kieliyhteisölle täysin tai ainakin spesifisessä mielessä tuntemattomia. Gerhard Helbig (1981, 73—74) käyttää nimitystä *ekvivalentiton leksikko* niistä kielellisistä yksiköistä, joilla ei ole täydellistä tai osittaista vastinetta toisessa kielessä. Hän asettuu kuitenkin vastustamaan käännettävyyssperiaatteen kumoajia korostamalla, että leksikkovastineen puuttuminen ei merkitse sitä, ettei tällaisilla yksiköillä voisi olla muilla keinoin ilmaistavaa vastinetta. Sisällöllisesti tarkka kääntäminen on mahdollista, mikäli hyväksytään sanojen selittämisen periaate: kielet eivät eroa niinkään paljon siinä mitä ne v o i v a t ilmaista, kuin siinä mitä niiden yhteisön elinympäristön ja yhteiskuntarakenteen pakottamina t ä y t y y ilmaista (Jakobson 1966, 236).

Ekvivalentittomaan leksikkoon kuuluvat esim. tietyt erisnimet, ns. reaaliat eli erityiset poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset käsitteet sekä aineelliseen ja henkiseen kulttuuriin liittyvät elementit, joita kaikkia Kampela sisältää runsaasti. Se herkuttee myös kulttuurisidonnaisilla kielimuodoilla, kuten murteilla, arkaismeilla ja sanonnoilla, jotka ovat hankaloittaneet kääntämistä. Saksalainen ja suomalainen kulttuuri ovat kuitenkin globaalisesti katsottuna suhteellisen lähellä toisiaan, vaikka kielet ovatkin täysin erilaisia. Kääntämisen lähtökohta ei tällöin ole vaikein mahdollinen, mikäli tilannetta arvioidaan Eugene Nidan kieliparityyppien pohjalta. Nämä tyypit määräytyvät sekä lingvistisen että kulttuurietäisyyden mukaan seuraavasti: a) sekä kielet että kielten edustamat kulttuurit ovat verraten läheisessä sukulaisuussuhteessa (esim. heprea — arabia), b) kulttuurit ovat sukua keskenään mutta kielet eivät (esim. ruotsi — suomi) ja c) kielet eivät ole sukua keskenään ja kulttuurit ovat täysin erilaisia (esim. englantia — zulu). Kun lingvistinen ja kulttuurietäisyys on pienin, voisi olettaa kääntäjällä olevan vähiten ongelmia, mutta pinnalliset yhtäläisyydet voivat helposti johtaa harhaan (ns. *faux-amis*; esim. suomi — viro). Kulttuuriyhtäläisyydet merkitsevät kuitenkin yleensä sisällön parallelismeja, jotka tekevät kääntämisen paljon helpommaksi, kuin jos sekä kielet että kulttuurit ovat erilaisia. (Nida 1964, 160—161.) Kääntäminen saksasta suomeen, kuten Kampelassa, sijoittuu tyyppiin b.

2. Erisnimet

2.1. Henkilönnimet

Usein on mainittu kääntämisen mahdottomuuden olevan nimien tunnusomaisimpia piirteitä (Zimmer 1981, 57). Kuitenkin on aikaisemmin

ollut tapana käsitellä henkilönnimiä yleis- ja erikoislainojen tapaan, siis mukauttamalla ne kohdekieleen: *Elisabethista* tehtiin *Liisa*, *Gustavista Kustaa* jne. Nykyään ei mukauttamista juuri tapaa henkilönnimien yhteydessä, sillä kohdekieliset nimet muuten vieraassa kontekstissa yleensä hämmentävät lukijaa. Tällaisia konfliktitapauksia syntyy nimenomaan siitä, että käännetyin kaunokirjallisen teoksen sisältö perustuu vieraaseen ympäristöön mutta sen kieli on lukijan äidinkieli. *Kampelassa* on nimien yhteydessä useimmiten käytetty transkriptiota eli suoraa lainausta:

dabei ist *Sophie Rotzoll* zeitlebens ein siebenmal verschlüsseltes Mädchen geblieben (20)
ja silti *Sophie Rotzoll* pysyi koko elämänsä ajan seitsemän sinetein suljettuna (20).

Tunnettujen hallitsijoiden nimiä ja raamatullisia nimiä on kuitenkin mukautettu ja mahdolliset lisänimet käännetty, joskin tällöin on myös alkutekstissä ollut kyse vieraan kulttuurikontekstin henkilöistä:

Schliesslich sind *Peter der Grosse*, Napoleon und Hitler hier gewesen. (115)
Täällä sentään ovat olleet *Pietari Suuri*, Napoleon ja Hitler. (119)

Erikoisena mukauttamistapauksena voidaan mainita seuraava esimerkki, jossa nimeä on käytetty viittaamaan koko kansaan. Käännösversiolla on vastaava funktio:

Als an der Eismeerfront *der Iwan* in Schneehemden kam. . . (503)
Kun *iivana* tuli lumipuvussaan siellä Jäämeren rintamalla. . . (531)

Myös selittäviä, informaatiota eksplisiittisiä lisäyksiä ja jopa marginaaliseksi katsottujen nimien poistoa on käytetty jonkin verran:

Einzig *die Fuggerei* betreibe, neben dem Finanzieren, das Pfeffergeschäft. (202)
Vain *Augsburgin Fuggerit* harjoittivat — pankkitoimiensa ohella — pippurikauppaa. (210)
dass sie uns beinahe — — einen Rübengott (*Ram*) eingetragen hätte (76)
että me jo olimme saamaisillamme uuden juurikasjumalan (76).

Yhdessä tapauksessa nimi on vaihdettu samatarkoitteeseen, kohdekielille lukijalle oletettavasti tutumpaan versioon:

Wie die roothaarigen Eisenfresser, deren Gott *Wotan* heimlich zu ehren mich der Butt gelehrt hatte (104)
Punatukkaisten raudanpurijoiden tavoin, joiden *Odin*-jumalaa *kampela* oli salaa opettanut minut kunnioittamaan (105).

Oman ongelmansa kääntäjälle aiheuttavat hyväily-, pilkka- ja lempinimet, joista viimeksi mainittuja käytetään yleensä luonnehtimaan henkilön ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä. Kampelassa on hyvin paljon *chen*-muotoja, jotka kääntäjä on joko neutraalistanut tai transkriboinut sellaisinaan tai lisäksi varustettuina:

Dennoch jammerte er nach dem *Urselchen*. (282)

mutta siltikin Opitz usein itki *Ursulaansa*. (295)

Das winzige *Martchen*, das *Annchen*, das Händchenvoll Gundel. (280)

Pikkuinen *Martha-raasu*, *Anna-raiska*, kämmenenkokoinen Gundel-ressukka. (294)

Kokonaan toista nimeä on käytetty, kun alkutekstin nimi edustaa sellaista fiktiivistä hahmoa, jolle löytyy vastine kohdekielen kulttuurista:

Kleinfritzchen sieht, wie sein Vater im Ziegenstall. . . (486)

Pikku-Kalle näkee, miten isä on kutun kanssa. . . (512)

Kääntäminen hankaloituu yhä, mikäli nimeen sisältyy jonkinlainen sanaleikki. Kampelassa on yritetty mm. nimen kääntämistä, jolloin jälleen törmätään nimen ja ympäristön väliseen konfliktiin:

Beil, der Koch, dem alles teilbar und Hackstück ist. (468)

Kokki *Kirves*, jolle kaikki on paloitetua. (494—495)

Seuraavassa esimerkissä taas on nimeen liittyvä allitteraatio saatu säilytettyä, mutta pilkkanimen semanttinen sisältö (*kühl* = 'viileä' ym.) on käännöksestä kadonnut:

bis ihr — — ein anderer Dichter, der sogenannte *Kühlmonarch Quirinus Kuhlmann*, begegnet sei. (289)

kunnes — — muuan toinen runoilija, *Kuningas Kuhliksi* haukuttu *Quirinus Kuhlmann* oli korjannut hänet hoteisiinsa. (302)

2.2. Instituutioiden ja organisaatioiden nimet

Instituutioiden, kuten laitosten ja rakennusten sekä erilaisten organisaatioiden nimiä käännettäessä on Kampelassa käytetty transkription lisäksi paljon sananmukaista käännöstä:

auch vor den *Spitälern Heiliger Geist* und *Heiliger Leichnam*. (121)

tai *Pyhän Hengen* ja *Pyhän Ruumiin hospitaalien* lähetytyillä. (125)

Jonkinlaiselta linjarikkeeltä tuntuu sananmukaisen käännöksen käyttö transkriboitujen nimien joukossa:

Doch auf der *Scharpau*, in *Tiegenort*, *Kalte Herberge*, *Fischer Babke* oder wo sonst noch die Bauern schlechter als Vieh gehalten wurden (230)

Mutta *Scharpaussa*, *Tiegenortissa*, *Kylmässä Kievarissa*, *Fischer Babkessa* ja muuallakin missä talonpoikia vielä kohdeltiin huonommin kuin karjaa (239).

Kalte Herberge -nimi ei sisällä relevanttia informaatiota, joten se olisi hyvin voitu transkriboida muiden nimien malliin. Seuraavan esimerkin käännökset puolustavat kuitenkin paikkaansa, sillä niiden sisältämällä informaatiolla on tärkeä funktio tekstissä:

als die Organisationen *SA*, *NS-Frauenschaft*, *NS-Volkswohlfahrt* und *Hitlerjugend* nach ihrem *Winterhilfsprogram* an sogenannten Eintopfsonntagen Erbsensuppe mit Speck aus Gulaschkanonen ausstellen liessen. (457)

kun *SA*, *Kansallissosialistinen Naisliitto*, *Kansallissosialistinen Huoltotoimisto* ja *Hitlernuoriso* loivat *Talviapuohjelmansa* ja niinsanottuina patasunnuntaina jaettiin soppakanuunoista silavaista hernesoppaa. (480)

Ensimmäinen nimilyhenne *SA (Sturmabteilung)* on pelkästään transkriboitu, mutta muista, kohdekieliselle lukijalle oletettavasti vieraammista nimistä on muodostettu joko sananmukainen käännös tai käännösnimike eli likimääräinen käännösvastine. Joskus saattaa kuitenkin sananmukainen käännös viedä harhateille, mikäli siitä samalla tulee ”väärä” kulttuuriekvivalentti — nimi assosioituukin aivan muunlaiseen institutioon kohdekielisen kulttuuritaustan mukaisesti:

schliesslich waren Sie, bis zum Verbot im Jahre 1937, der Vorsitzende der *Zentrumspartei* gewesen. (168)

ja Tehän olitte aina puolueiden kieltämiseen saakka, siis vuoteen 1937 asti, *Keskustapuolueen* puheenjohtaja. (172—173)

Saksan vanha, kristillisiä arvoja puolustanut *Zentrumspartei* sai nimensä sille parlamentissa kuuluvien istumapaikkojen, ei poliittisten aatteidensa mukaan. Juuri kulttuuriekvivalentin, kohdekieliseen kulttuuriin kuuluvan vastineen käyttö saattaa helposti tehdä käännöksestä alkutekstin väärennöksen, jossa kuvatut tilanteet on siirretty kohdekieliseen ympäristöön (Barchudarow 1979, 140). Käännöksessä olisikin varmasti ollut turvallisempaa käyttää transkriptiota (*Zentrum-puolue* tms.). Nimen yleistäminen eli erisnimen korvaaminen appellatiivilla on yksi mahdollinen käännöskeino, mikäli oletetaan informaation välittyvän paremmin yleisnimen kautta:

der den Streik gegen *Klawitter* und bei der Germania-Brotfabrik, im Holzhafen und bei der Druckerei Kafemann ausgerufen hat. (506)

joka julisti lakon alkavaksi *telakalla*, Germania-leipätehtaassa, sata-
man lautatarhassa ja Kafemannin kirjapainossa. (534)

Lisäyksiä on käytetty useimmiten lähdekieliseen kulttuurikontekstiin
kuulumattomien nimien yhteydessä:

Doch seine Wahl zum Mitglied der *Royal Society* bestätige, dass er
immerhin auch wissenschaftlich tätig geblieben sei. (321)

Mutta toisaalta hänet sentään oli valittu *Royal Society*n, *Englannin
tiedeakatemian* jäseneksi, mikä todistaa hänen yhä harrastaneen tie-
dettäkin. (337)

2.3. Henkisten ja aineellisten kulttuurituotteiden nimet

Henkinen ja aineellinen kulttuuri tuottaa mm. sanoma- ja aikakausleh-
tiä, romaaneja, taideteoksia sekä erilaisia kulutushyödykkeitä.
Sanoma- ja aikakauslehtien nimet on Kampelassa joko transkriboitu tai
käännetty, joskus jopa yleistetty, sen mukaan, miten tärkeältä nimen si-
sältämä informaatio on vaikuttanut:

Selbst die in Sachen Arbeiterbewegung immerfort hämische "*Neue
Züricher Zeitung*" staunte über den Aufwand (452)

Jopa aina niin nuivasti työväenliikkeen asioihin suhtautuva "*Neue
Zürcher Zeitung*" ihmetteli väenpaljoutta (474)

Dort las Lena die "*Neue Zeit*" und das "*Neue Frauenleben*" (435)

Kamarissa Lena luki "*Uutta aikaa*" ja "*Naisen uutta elämää*" (458)

Nun hat man die eine von mir gebrachte mundartliche Mär 'Von
dem Machandeboom' glücklich in die "*Zeitung für Einsiedler*" auf-
genommen (355)

Toinen minun muistiinmerkitsemistäni murretarinoista, nimittäin
'Katajapuska', on jo onnellisesti julkaistu *lehdessä* (373).

Keskimmäisessä esimerkissä nimet on käännetty, koska ne sisältävät re-
levanttia tietoa 1800-luvun kokonaisuudesta Lena Stubben persoonasta. Romaa-
nien ja muiden taideteosten nimistä on tietysti käytetty niiden autorisoi-
tuja käännöksiä, mikäli sellainen on ollut olemassa:

Oder der Tod der Otilie in Goethes *Wahlverwandtschaften*. (273)

Tai Otilien kuolema Goethen *Vaaliheimolaisissa*. (286)

Materiaalisen kulttuurin puolelle siirryttäessä voidaan todeta, että yleis-
tysten osuus kasvaa reippaasti, joskin transkriptioitakin on joko itse-
näisinä tai lisäyksiin yhdistettynä:

Kistenbrettchen, da waren mal *Kieler Sprotten* drin. (467)

Kalalaatikon lautoja, näissä on ollut *savuhailia*. (493) (= yleistys)

Vasco hat *Mexaform plus* bei sich. (179)
Vascolla on mukanaan *Mexaform plussaa*. (187) (= transkriptio)
oben nach echter Männerart eine Flasche *Schultheiss* am Hals (472)
pullo *Schultheissin olutta* kurkullaan pulputtamassa. (498)
(= transkriptio + lisäys)

2.4. Maantieteelliset nimet

Kampelan maantieteellisiä nimiä ovat mm. maanosien, maiden, maa- ja paikkakuntien nimet, kaupunginosien, katujen ja torien nimet sekä luonnonnimet. Osa maantieteellisistä nimistä on aikoinaan mukautettu eli niistä on tehty yleis- tai erikoislainoja:

Frau Helga Paasch, Alleinbesitzerin einer Grossgärtnerei in *Berlin-Britz* (80)
Rouva Helga Paasch, *Berliinin* lähellä *Britzissä* sijaitsevan suuren kauppapuutarhan ainoa omistaja (81).

Nimet on kuitenkin useimmiten transkriboitu, joskus informatiivisin lisäyksin varustettuna:

denn die allwinterlichen Züge ins *Samland* und über die gefrorenen Sümpfe Litauens endeten allemal verlustreich. (120)
ja jokatalviset retket *Itä-Preussin Samlandiin* ja yli Liettuan jäätyneiden soiden päättyivät aina tappiollisesti. (124)

Seuraavassa tapauksessa on osa maantieteellisistä nimistä syystä tai toisesta katsottu parhaaksi poistaa, jäljelle jääneet on transkriboitu normaalisti:

im *Grunewald* und in *Tegeler Forst*, in *Spandau*, *Britz* und am *Wannsee* als reine Männersache gefeiert wurde. (22)
vain miesten kesken vietettiin *Tegelin* metsissä, *Britzissä* ja *Wannseen* rannoilla. (22)

Kaupunginosien, katujen ja torien nimien käännösratkaisuissa on havaittavissa tendenssi transparenttien historiallisten nimien kääntämiseen, nykyaikaan kuuluvien säilyttämiseen ennallaan:

die Brauergasse, später *Hundegasse* genannt, *die Langgasse*, *Brotbänkgasse*, *Heiligengeistgasse* (119)
Oluenpanijankujaa, jota myöhemmin sanottiin *Koirankujaksi*, *Pitkääkujaa*, *Leivänpaistajankujaa*, *Pyhänhengenkujaa* (123)
Aus der *Hohen Strasse* und vom Hauptbahnhof kommen Passanten mit Einkaufstaschen gelaufen (494)
Hohe Strasselta ja keskusasemalta tulee ihmisiä ostoskassineen (519).

Luonnonnimistä on sananmukaista käännöstä käytetty harvoin:

fanden wir in den später "Zigankenberge" genannten Hügeln das Mitbringsel des Butt (30)
me löysimme sittemmin *Mustilaisvuoriksi* nimetyiltä kukkuloilta vahvistuksen kampelan tuliaisille (30).

Nimi on myös kerran vaihdettu synonyymiinsa, kuten henkilönnimienkin yhteydessä, tunnettuusarvioinnin perusteella:

Sein Vater war als Schneider vom *schwäbischen Meer* zugewandert. (233)
Hänen isänsä oli *Bodenjärveltä* muuttanut räätäli. (241)

3. Reaaliat

3.1. Yhteiskunnallis-poliittiset reaaliat

Yhteiskunnallis-poliittisten termien kääntämiseen on löytynyt runsaasti vakiintuneita erikoislainoja. Tämä koskee erityisesti historiallisia termejä ja arvonimiä:

und hörte auch die Meinung des deutschherrischen *Hauskomturs* Walrabe von Scharfenberg. (156)
ja kuunteli myös ritarikunnan *komtuurin* Walrabe von Scharfenbergin mielipidettä. (160)

Uudemmissa reaatioista on usein ollut olemassa käännöslaina:

ist doch vor wenigen Tagen der jetzige Vorsitzende der SPD als *Bundeskanzler* zurückgetreten (446)
vain pari päivää sitten erosi SPD:n nykyinen puheenjohtaja *liittokanslerin* virasta (469)
Als mittlerweile schweigender Gegner des *Nationalsozialismus* mussten Sie vorsichtig sein. (168)
Kansallissosialismin vaikenavana vastustajana Teidän piti olla varovainen. (173)

Lainojen lisäksi on käytetty vaihtelevasti ja harvemmin käännös-nimikettä, sananmukaista käännöstä sekä kulttuuriekvivalenssia:

Ich halte sie für die geistig und religiös-sittlich bedeutendste Frau des *Deutschordenslandes* Preussen. (169)
Minä pidän häntä henkisesti ja uskonnollisesti merkittävimpanä naisena *Saksalaisen ritarikunnan* hallitsemassa Preussissa. (173)
(= käännös-nimike)
und der *Arbeiter- und Bauernstaat* Furcht vor dem Plattfisch erkennen liess (538)

työläisten ja talonpoikien valtion kampelaa kohtaan tuntema pelko (567) (= sananmukainen käännös)

Später ist er im Freiheitskrieg Hauptmann bei einem *Landsturmsbataillon* und tapfer gewesen. (357)

Sittemmin vapaussodassa hänestä tuli *nostoväkipataljoonan* kapteeni ja urhoollinen. (375) (= kulttuuriekvivalentti)

Mielenkiintoista on, että transkriptiota ei ole käytetty lainkaan. Ainoastaan yksi poikkeuksellinen tapaus tosin sisältää ”transkription”, mutta tämä ei ole peräisin alkutekstistä: kääntäjä on palauttanut alkutekstiin englanninkielisestä termistä muodostetun sananmukaisen käännöksen alkuperäiseksi ja transkriboinut sen kohdekieliseen tekstiin:

wurde von der Bürgerwehr, den sogenannten *Minutenmännern*, verhaftet (320)

kunnes vapaaehtoisjoukot, ns. *minutemen*, sitten pidättivät hänet (336).

Huomautettakoon, että tässä on kysymys lähdekielisen kulttuurikontekstin ulkopuolelle jäävästä termistä.

3.2. Taloudelliset-sosiaaliset realitit

Silmiinpistävä ja edellisestä ryhmästä eroava piirre talous- ja sosiaalielämään liittyvien termien kääntämisessä on kulttuuriekvivalenssin runsas käyttö: ilmiö heijastellee kyseisten alojen kehityksen samankaltaisuutta lähde- ja kohdekulttuurissa.

Spanndienst wie oft? (299)

Montako *hevostyöpäivää*? (315)

Bevor sie in einem *Konsumgeschäft* Verkäuferin lernte (509)

Ennen kuin hän meni *osuuskauppaan* myymäläharjoittelijaksi (537)

die sich in *U- und S-Bahnabteilen* drängen. (461)

jotka änkeävät *maanalaiseen* ja *raitiovaunuihin*. (487)

Viimeisen esimerkin *maanalainen* on nykyisin jo laskettava kulttuuriekvivalentiksi. *Raitiovaunu* on *S-Bahn*-termin lähin vastine, joskin saksan *Strassenbahn* vastaisi paremmin suomalaista raitiovaunua (*S-Bahn* = Schnellbahn, 'Schienenbahn auf besonderem, kreuzungsfreiem Bahnkörper'; Duden 1977).

was unter Rubrik Gemütskrankheiten mittlerweile auch von *Krankenkassen* anerkannt wird. (269)

jotka nykyisin jo *sairausvakuutuksen* tunnustaa sairauksiksi. (281)

Kulttuuriekvivalenttien lisäksi on hajatapauksittain käytetty käännösnimikettä, erikoislainaa, sananmukaista käännöstä, transkriptiota ja yleistystä, joista seuraavassa pari esimerkkiä:

vollzählig versammelte *Betriebsräte* (461)

täysilukuiset *työpaikkaneuvostot* (487)

Für jede entleerte Tonne werde er nun zehn *Groschen* einsacken. (206)

Jokaisesta tyhjentämästään jätetyynyristä hän veloittaisi kymmenen *groschenia*. (214)

4. Kulttuuritermit

Aineelliseen kulttuuriin liittyviä käsitteitä edustavat Kampelassa vivah-teikkaasti ja runsaslukuisesti erilaiset ravintokulttuurin termit — romaania ei ole turhaan nimitetty suureksi keittokirjaksi. Eri ruoka-aineiden ja -lajien kirjon täsmällinen välittäminen kohdekieleen on ollut hankala tehtävä, sillä lähdekielisetkään variantit eivät ole täysin yksiselitteisiä. Ovatko esim. *Schweinemetz*, *Hasenklein*, *Hasenpfeffer*, *Ragout* ja *Haschee* suomalaisessa keittiössä *höystöä*, *hakkelusta*, *muhennosta* vai kenties jotakin muuta? Mikä ero on termeillä *Knödel*, *Mehlklosse*, *Klietern*, *Klunkern* ja *Keilchen* (käännöksessä *pyörykät*, *jauhomoxyt*, *klimpit*, *klompit* ja *kokkareet*)? Useimmissa tapauksissa voidaan kuitenkin puhua vähintään osittaisesta kulttuuriekvivalentensista. Täsmällisen vastineen puuttuessa on joskus käytetty yleistystä:

Knapp nach der dritten *Bockwurst*, am Teltowkanal, zieht ein Maurerpolier Bilanz (475)

Teltowin kanavan rannalla toteaa juuri kolmannen *makkaransa* ahminut muurarimestari (501—502)

dann mit *braunem Bier* gelöscht. (229)

ja päälle kaadetaan *olutta*. (237)

Yleistyksen vastakohtaa konkretisointia (yleismerkityksisen termin korvaamista konkreettismarkityksisemmällä) on käytetty joidenkin viljelyskasvien yhteydessä:

den sie mit Rüben, Lauch, Ampfer und *Lattich* garte (16)

ja keitti sen juurikkaiden, laukan, suolaheinän ja *piikkisalaatin* ke-ra. (17)

Lattich (*Lactuca*) on hyperonyymi, jonka hyponyymeistä yksi on nimeltään *piikkisalaatti* (*Lactuca serriola*) (*Lebensmittellexikon*; Otava). Käännökseksi olisi siis riittänyt pelkkä *salaatti*. Edellisten metodien li-

säksi löytyy joitakin käännösnimikkeitä, erikoislaajoja ja sananmukaisia käännöistä:

Zwiebelwähe oder *Chäsküchli* in Fett schwimmend gebacken (435)
sipulipiirakkaa tai rasvassa keitettyjä *juustokakkusia* (476)
In Schüsseln Heringsrogen mit *Quark* und Dill gemengt. (134)
Pikkumeissa oli tarjolla tillillä maustettua sillinmätää *kvarkin* kera. (138)

Saksan *Quark* on toisinaan käännetty myös suomalaisittain *rahkakksi*.

Als *die Erbswurst* erfunden und so Preussens Armee gestärkt wurde. (22)
Miten *hernemakkara* keksittiin ja sillä lailla vahvistettiin Preussin armeijaa. (22)

Vaikeaa on ollut erityisesti Grassin mielijuuston, *Glumsen*, ja siihen liittyvien sanaleikkien kääntäminen. *Glumsea* on jouduttu selittämään mm. transkription yhteyteen tehdyin lisäyksin sekä yleistämällä:

Wir nannten unseren *Handkäse Glumse*. Die Milch *glumste*, wurde *glumsig*. (60)
Meidän *piimäjuustomme*, *Glumse*, oli *kokkelijuustoa*. *Piimiessään* maito *kokkeloitui*. (60—61)

Lisäyksiä ja poistoja on kuitenkin käytetty suhteellisen harvoin:

Shakespeare hat *die süsse Kartoffel* gemeint (309)
että Shakespeare kyllä tarkoitti *makeaa perunaa eli bataattia* (325)
kochte sie die gelösten Knochen — — mit Graupen und Liebstoch, das man heute *Maggikraut* nennt, solange zur Suppe, bis die Knochen blank waren (379)
hän keitti irrottamistaan luista — — ohraryyneistä ja lipstikasta keittoa ja haudutti sitä kunnes luut olivat aivan puhtaankiiltävät. (397)

Henkisen kulttuurin käsitteet liittyvät Kampelassa mm. kirjallisuuteen, taiteeseen, leikkeihin ja peleihin. Joillekin on löydetty kulttuuriekvivalentti, toisia on transkriboitu:

Sie will nicht mehr Gäste — *Edelmann, Bettelmann, Bauer, Pastor* — zu Lob und Vergleichen führen. (420)
Hän ei enää tahdo saada vieraita — *pappia lukkaria talonpoikaa kupparia* — liikuttumaan kiitoksiin ja vertauksiin. (442)
Unsere Kundschaft — — war reiselustig und *biedermeierlich* auf Ausflucht versessen. (399)
Meidän asiakkaamme — — olivat kaukokaipuisia ja lähtivät usein *biedermeierin* tyyliin arjen todellisuutta pako. (418)

Kirjailijan viittaukset oman maansa kirjallisiin tuotteisiin ovat ongelmallisia: ne voidaan kyllä kääntää sananmukaisesti, mutta toivottu assosiaatio saattaa jäädä syntymättä.

dass weder *jener dreijährige Junge, der wütend auf seine Blechtrommel schlug*, gegen den Lärm ankam, noch (457)
ettei sille melulle mahtanut mitään *se kolmivuotias poika, joka raivoissaan hakkasi peltirumpuaan* kuin (480).

Tässä viitataan Grassin aikaisempaan romaaniin Peltirumpu. Melkein pä ainoa keino tällaisen informaation eksplisiittistämiseksi olisi alaviitteen käyttö.

5. Luontotermit

Varsinkin sienillä ja kempelansukuisilla kaloilla on romaanissa tärkeä funktio. Niiden kääntäminen tarkasti on tuottanut vaikeuksia jo senkin takia, että Grass ei ole aina käyttänyt virallisia nimityksiä. Vastineiden löytämiseksi on usein jouduttu turvautumaan kolmanteen kieleen, latinaan, jonka kautta vastaavuudet on yleensä pystytty toteamaan.

Oder *die Kremplinge, Mooshauptchen, Butterpilze*, der breitschirmige *Parasol* liefen ihr nach. (367)
Tai sitten *pulkkosienet, samettitatit, voitatit*, leveälakkiset *ukonsienet* juoksivat hänen perässään. (385)

Esim. *Blutreizker*-nimistä sientä ei Suomessa esiinny, joten siitä rouskuihin kuuluvana sienenä on muodostettu käännösniemi *verirousku* (370/388). Lisäksi on käytetty yleistyksiä, konkretisointeja ja sananmukaista käännöstä:

sie hat ihren *Stockenten, Wachteln, Bekassinen, Schnepfen* und *Walddauben* — — Engelsnamen gegeben (232)
Gret antoi *heinäsorsilleen, viiriäiskukoilleen, taivaanvuohilleen, lehtokurpilleen* ja *metsäkyyhkyilleen* — — enkelinimiä (241).

Tässä esimerkissä on kulttuuriekvivalenttien lisäksi käytetty konkretisointia *lehtokurppa* (= *Waldschnepfe*) sekä sananmukaista käännöstä *metsäkyyhkyen*, joka itse asiassa tarkoittaa *sepelkyyhkyä*. Poistoakin on jouduttu käyttämään:

etwa das Meckern der *Bekassinen*, weshalb diese Sumpfvögel auch *Himmelsziegen* genannt werden. (235)
esimerkiksi *taivaanvuohen* mäkätystä — turhaan ei lintu nimeään kannan. (244)

Taivaanvuohelle ei ole toista suomenkielistä nimitystä, joten synonyymi on poistettu. Joitakin epätarkkuuksia, joskin marginaalisia, käännöksessä on: läheiset lajisukulaiset ovat vaihtuneet, kuten seuraavissa esimerkeissä.

zwei Wölfe mit blosser Hand erwürgt, *dem Braunbär* vorn reingespiess (65)
kuristin kaksi sutta paljain käsin, lävistin keihäälläni *harmaakarhun* (65).

Kalliovuorilla elävästä *harmaakarhusta* tässä ei ole kyse, vaan sen sukulaisesta *ruskea-* eli *maakarhusta* (Wahrig; Otava).

Dabei gibt es *den Glattbutt, den Heilbutt, den Goldbutt, den Strufbutt*. Meiner war ein sogenannter *Steinbutt* (33)
Ja kuitenkin on olemassa *silokampela, kielikampela, punakampela, pikkukampela*. Minun kampelani oli ja on niin sanottu *piikkikampela* (34).

Näistä *Strufbutt* eli *Flunder* ei ole *pikkukampela* (*Scophthalmus norvegicus*) vaan pelkkä *kampela* (*Pleuronectes flésus*). *Heilbutt* puolestaan vastaisi *ruijanpallasta* (*Hippoglossus vulgáris*), ei *kielikampela* (*Sólea vulgáris*) (Pohjolan kalat; Brockhaus). Kampelalajien luetteleminen, vaikka epätarkastikin, täyttää funktionsa kuitenkin hyvin: pääasiana on osoittaa, että lajeja on runsaasti. Kalojen nimistä löytyy jopa yksi transkriptio:

einen gekochten Dorsch, den sie *Pomuchel* nannte. (251)
keitetytyn turskan jota hän nimitti *Pomucheliksi*. (263)

6. Kielelliset erityisaineokset

Koska *Kampela* ulottuu ajallisesti kivikaudesta nykypäivään, on selvää, että siitä löytyy runsaasti aikaa, paikkaan ja puhujien sosiaaliseen taustaan kytkeytyneitä kielimuotoja kuten arkaistista kieltä, murteita ja nykypuhekieltä. Arkaistista kieltä käyttää *Kampelassa* erityisesti 1300-luvulla elänyt Dorothea Montaulainen, jonka riimit Grass on luonut keinotekoisesti osittain vanhojen dokumenttien pohjalta. Samaa periaatetta on käyttänyt myös kääntäjä onnistuen arkaistisuuden vaikutelman luomisessa hyvin:

Auch ihre ersten Verse — ”*Jesuliep min geisslin für, das min leip sich smerz erkür.*” — hielt ich für modisches Geplapper. (121)
Hänen ensimmäisiä säkeitään — ”*Jesu Christe Ruoscan cautta lihan*

pijnan Armon autta” — minä pidin vain muodikkaana höpötyksenä. (125)
 und rief ihm nach: *”Vun Kusen hat min sel genug, wo fischlin sitzet dir der pflug. . .”* (139)
 ja huusi sen perään: *”Sain suuta anda kyllici, Mis cala sun on aurasi. . .”* (143)

Jopa riimit on saatu säilymään miltei kautta linjan; poikkeuksia ei ole kuin muutama:

und reimte nur noch *”jesuherz”* auf *”wunnesmerz”*. (147)
 ja runoili vain *Jeesus-riimejään*. (152)

Riimitöntä arkaistista kieltä löytyy 1600-lukulaisen runoilijan Martin Opitzin repliikeistä:

”Anietzo begegnete mir ein newer Scribent, des glückselige Sprache hochvermögend, obzwar nicht aller regel kundig ist. Er heisset Andreas Gryph vndt ist von Glogau kommen. Seyn gantzes Wesen hat mich verletzet.” (247)
”Tänään kohtasin uuden Runoilian, jonka sointuwainen kieli oli warsin taidollista, jos kohta ei aiwan Sääntöin mukaista. Nimeltänsä on hän Andreas Gryph ja syntyisin Glogausta. Hänen koko olen- tonsa liikutti minua erittäin.” (259)

Sekä lähde- että kohdekieleessä on arkaistisuuden väriä saatu tekstiin käyttämällä vanhahtavaa oikeinkirjoitusta, morfologiaa ja syntaksia.

Paikallismurteiden kääntäminen on tuottanut päänvaivaa monelle kääntäjälle. Miten menetellä, kun kirjailija käyttää paikallismurteita luonnehtimaan kirjansa henkilöitä lokaalisesti tai sosiaalisesti? Kohdekielen konkreettisten murteiden käyttäminen on sinänsä harhaanjohtavaa, koska se luo lukijassa aivan erilaisia lokaalisia assosiaatioita kuin on tarkoitus (vaarana jälleen teoksen ”väärentäminen”). Vaihtoehtona on mahdollisimman neutraalien puhekielisten ja murteellisten piirteiden käyttäminen kaikkien murteiden kääntämiseen. Paikallistava informaatio tällöin häviää, mutta se oletettavasti saadaan kontekstistakin siinä tapauksessa, että sen funktio on katsottu tärkeäksi. Sosiaalinen aspekti säilyy lokaalista helpommin. Kampelan eri murteisiin, jotka kaikki ovat lähinnä *Plattdeutschia* eli alasaksaa, on yhtä poikkeusta lukuun ottamatta sovellettu erilaisten puhekielisten ja murteellisten piirteiden yhdistämistä, ja lopputulos vaikuttaa onnistuneelta:

”Macht mia kain Ärjer nech. Ihä said schon under de Haube jebracht.” (271)
”Siittä ole kun harmia vaan. Ja sitä paitti niin teillä on jo sulhanen.” (284)

”Was soll nu werden, Buttke? Wenn du schon nich Liebgottchen mechts sain, denn sai onser Liebbuttke ond hälft.” (334)

”Kuis täs ny käy, kampela? Josset sää ole Taivaanisä, ni olisit ny yhtä kaikki Taivaankampela ja auttasit meitä.” (350)

Ech kennt mir forz bejuche. Das mecht wohl ain Cowboy ond kain Ilsebill jewesen sain. Knallt middem Colt auffen Buttke. Warum nech glaich mit Kanone? (176)

No ol ain et olikin! Tais olla joku kauboi eikä kukkaan Ilsebill. Rupee ny Koltilla kampelaa ampumaan. Kuinkast ettei kanuunal? (184)

1800-luvun kokin Lena Stubben puhe lähenee jo melko nykyaikaista puhekieltä, jolloin myös käännöksen tyyli muuttuu yleispuhekieliseksi:

”Ich kenn doch mein Otto. Das macht der nie nich.” (425)

”Kyllä minä tunnen mun Ottoni. Ei se Otto semmoista tekisi.” (447)

Ainoa ilmeisen tietoisesti tavoiteltu kohdekielen murre on lounaissuomalainen variantti, joka lokaalisesti on suurin piirtein verrattavissa alkutekstin Itämeren saaristomurteeseen (Rügenin alue):

”Door sitten se noch unners is bet up hüüt un düssen dag” (356)

”Siäl ne istuva jään al, tiär vaik istusiva tänä päivän.” (374)

”Nu will wy ook niks meer wünschen, sunners tofreden syn. . .”

— — ”Ik will un will in himmel fleigen. . .” (356)

”Mut ny ei kyl toivot enä yhtikä mittä, ny ollan vaan tyytyväisiä. . .” — — ”Mut mää vaan tahron lentää taivaasse. . .” (374)

Sosiolektiksi voidaan Kampelassa luokitella työläisten käyttämä kieli, jonka kääntämiseen on sovellettu samoja yleispuhekielimäisyyksiä kuin murteiden kääntämiseenkin. Slangi puolestaan on vaikeasti rajattava kielen alue, joka eroaa yleiskielestä ennen kaikkea sanastoltaan ja äännerakenteeltaan (Karttunen 1979, 7). Jonkinlaista slangia käyttävät Kampelassa kolme ”nykynaista”, jotka saavat kampelan pyydykseen-
sä:

”Is ja’n Heuler. Einfach schockig. Mannomann! Wenn den unsere Billy mitbekommen hätte.” (40)

”No jo on! Loisto homma! Voihan pojat! Kun olisi Billy päässyt näkeen tuon!” (41)

Irralliset puhekieliset sanat ja vulgarismit on pyritty kääntämään vastaavalla kohdekielisellä kulttuuriekvivalentilla; ongelmana on vastaavan tyyllitason löytäminen:

den sie (das fromme *Miststück*) zum *Trottel* gemacht hat. (169)
josta Dorothea (se hurskas *paskiainen*) teki *nahjuksen*. (174)

Tällaisia elementtejä on välillä jouduttu korvaamaan neutraalilla ilmauksella:

Als sei das ein Vorgang am Schnürchen: Schlafen, *Malochen*, *Mattscheibe* glotzen. (435)

Aivan kuin automaattisesti: nukkumaan, *töihin*, töllöä tuijottamaan. (458)

Fraseologian kääntämisessä on omat ongelmansa, heijastavathan sananlaskut ja sanonnat kieliyhteisöjen maailmankuvaa ja suhtautumista asioihin. Kampelan fraseologiasta huomaa, miten lähellä saksan- ja suomenkielinen kulttuuri kuitenkin ovat toisiaan, sillä miltei kaikille sanonnoille on löytynyt kohdekielinen variantti. Joistakin neutraalisuudesta huolimatta tuntuu tekstin sisäinen tasapaino, kokonaisvaikutelma, säilyvän hyvin:

sei dir, mein Sohn, die Devise '*Ein Mann — Ein Wort!*' als erster Lehrsatz. (28)

poikaseni, olkoon ensimmäinen oppini sinulle tämä: '*Sanasta miestä!*' (28)

Das ist doch alles *Schnee von gestern*. (389)

Pelkkää *menneen talven lunta*. (407)

Auch Billy meinte noch lange, *sie habe die Hosen an*. (470)

Billykin luuli vielä pitkään olevansa se joka *päättää missä kaappi seisoo*. (496)

7. Kulttuurikontekstin käännettävyys

Eugene Nida (1964, 55) on todennut, että ihmiskuntaa kulttuurilajina yhdistävät samankaltaisuudet ovat paljon suuremmat kuin sitä jakavat eroavuudet, ja mainitsee yhteisen inhimillisen kokemukentän olevan tarpeeksi samankaltainen muodostaakseen keskinäisen ymmärryksen perustan. Ainakin Kampelan käännös osoittaa hänen olevan oikeassa: käännettävyys ei suinkaan kumoudu kulttuurikontekstien erilaisuuden takia, sillä jokaisella kielellä on mahdollista kuvata mitä tahansa uusia tilanteita ja käsitteitä rajattomasti. Yksittäisten sanojen luomat käännösongelmat pystytään voittamaan tekstin sisällä, sillä tarkoitus ei ole kääntää sanoja vaan tekstejä. Eli kuten Harald Weinrich asian ilmaisee: "Käännetyt sanat valehtelevat aina, käännetyt tekstit vain, jos ne on käännetty huonosti." (1970, 24.)

Grassin muhkean Kampelan käännöksessä on kulttuurisidonnaisten kielenainesten välittämiseen käytetty vaihtelevasti transkriptiota ja muita lainauksia, sananmukaista käännöstä, käännösnimikkeitä ja kulttuu-

riekvivalentteja sekä näiden yhteydessä yleistyksiä ja konkretisointeja, lisäyksiä ja poistoja. Kompensaatiota on käytetty lähinnä kielellisten erityisainesten kuten murteiden ja fraseologian kääntämisessä; mahdolliset neutraalistumiset on korvattu muualla tekstissä niin, että tekstin kokonaistasapaino säilyy. Kampelan kääntäjä on näin onnistunut hypäämään kulttuurikuilun yli kohdekielisen lukijan joutumatta matkasta sen kummemmin kärsimään. Kampela, Itämeren asukki, on pystynyt uimaan rannikollemme lihomatta, lahtumatta, väriään muuttamatta.

KIRJALLISUUTTA

- ALBRECHT, JÖRN 1973: *Linguistik und Übersetzung*. Romanistische Arbeitshefte. Tübingen.
- BARCHUDAROW, L. 1979: *Sprache und Übersetzung*. Moskau.
- BERNING, CORNELIA 1964: *Vom "Abstammungsnachweis" zum "Zuchtwart"*. Vokabular des Nationalsozialismus. Berlin.
- BROCKHAUS = *Brockhaus Enzyklopädie in zwanzig Bänden*. Siebzehnte völlig neubearbeitete Auflage des Grossen Brockhaus. Tübingen.
- CATFORD, J. C. 1965: *A linguistic Theory of Translation*. An Essay in Applied Linguistics. Oxford.
- COSERIU, EUGENIO 1975: *Determinierung und Umfeld*. Sprachtheorie und Allgemeine Sprachwissenschaft, 5 Studien. Band 2. München.
- 1980: *Textlinguistik*. Eine Einführung. Herausgegeben und bearbeitet von Jörn Albrecht. Tübingen.
- DUDEN 1966: *Wörterbuch geographischer Namen Europa*. Speyer.
- 1977: *Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Bänden*. Speyer.
- FRIEDERICH, WOLF 1966: *Moderne deutsche Idiomatik*. Systematisches Wörterbuch mit Definitionen und Beispielen. München.
- GRASS, GÜNTER 1977: *Der Butt*. Frankfurt am Main.
- 1979: *Kampela*. Suomentanut Oili Suominen. Dachin, Gryphiuksen ja Opitzin riimilliset runot suomentanut Panu Pekkanen. Helsinki.
- GÜTTINGER, FRITZ 1963: *Zielsprache*. Theorie und Technik des Übersetzens. Zürich.
- HAKULINEN, KERKKO 1969: Ohjeita ulkomaiden paikkanimien käytöstä ja oikeinkirjoituksesta suomen kielessä. *Terra* 81:2. Helsinki.
- HELBIG, GERHARD 1981: Zu den Beziehungen zwischen Linguistik und Landeskunde. *Deutsch als Fremdsprache*. Zeitschrift zur Theorie und Praxis des Deutschunterrichts für Ausländer. Leipzig.
- IRMEN, FRIEDRICH 1970: Bedeutungsumfang und Bedeutung im Übersetzungsprozess. Hartmann, P. — Vernay, H. (Hrsg.): *Sprachwissenschaft und Übersetzen*. München.
- JAKOBSON, ROMAN 1966: On linguistic Aspects of Translation. Brower, R. (toim.): *On Translation*. New York.
- JÄGER, GERT 1975: *Translation und Translationslinguistik*. Halle.
- KARTTUNEN, KAARINA 1979: *Nykyslangin sanakirja*. Porvoo.
- KEITTOTALITO 1982: Helmi Koskimiehen ja Eva Somersalon teoksen 34. painos, toim. Elli Lehtinen ja Salme Tetri. Porvoo.
- KOLLER, WERNER 1979: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Heidelberg.
- KUUSI, ANNA-LEENA 1971: *Johdatusta suomen kielen fraseologiaan*. Suomi 115:4. Forssa.

- LEVY, JIŘI 1969: *Die literarische Übersetzung*. Theorie einer Kunstgattung. Frankfurt am Main.
- LEBENSMITTELLEXIKON 1979. Von einem Autorenkollektiv. Leipzig.
- MOUNIN, GEORGES 1963: *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris.
- NEWMARK, PETER 1981: *Approaches to Translation*. Oxford.
- NIDA, EUGENE A. 1964: *Toward a science of translating*. Leiden.
- 1975: *Science of Translation*. Language Structure and Translation. Stanford.
- NIDA, EUGENE A. — TABER, CHARLES R.: *The Theory and Practice of Translation*. Leiden.
- NYKYSUOMEN SANAKIRJA I—VI. Porvoo 1951—1961.
- OLŠANSKIJ, I. G. 1978: Landeskundliche Informationen und ihre lexikographische Erfassung. *Deutsch als Fremdsprache*. Leipzig.
- OTAVA = *Otavan Iso Tietosanakirja* 1—10. Encyclopedia fennica. 4. painos. Keuruu.
- POHJOLAN KALAT = HALME, ERKKI (toim.): *Pohjolan kalat värikuvina*. Porvoo 1978.
- MOSSBERG, BO—NILSSON, SVEN—PERSSON, OLLE 1977: *Sienet luonnossa* 1—2. Cacém.
- SLOBODNÍK, DUŠAN 1970: *Remarques sur la traduction des dialectes*.
- VERLÉE, LÉON 1969: *Enseignement des langues et information culturelle*. Bruxelles.
- WAHRIG, GERHARD 1974: *Deutsches Wörterbuch mit einem "Lexikon der deutschen Sprachlehre"*. Berlin.
- WEINRICH, HARALD 1970: *Linguistik der Lüge*. 4. Auflage. Heidelberg.
- WILSS, WOLFRAM 1977: *Übersetzungswissenschaft*. Probleme und Methoden. Stuttgart.
- ZIMMER, RUDOLF 1981: *Probleme der Übersetzung formbetonter Sprache*. Tübingen.

ARJA KOSKINEN: *Der kulturelle Kontext als Übersetzungsproblem: Der Butt von Günter Grass in finnischem Gewässer*

In diesem Artikel wird auf Grundlage des Romans *Der Butt* von Günter Grass und dessen Übersetzung *Kampela* (übersetzt von Oili Suominen) untersucht, inwieweit sich die kulturbedingten Elemente von der Ausgangssprache in die Zielsprache vermitteln lassen. Einer der stärksten Einwände gegen Übersetzbarkeit überhaupt bezieht sich auf den *kulturellen Kontext*: wie lassen sich solche ausgangssprachliche Elemente übersetzen, die in der zielsprachlichen Sprachgemeinschaft keine Äquivalenz haben?

Der kulturelle Kontext als Teil eines weiteren aussersprachlichen Kontextes umfasst z.B. die Geschichte, Gesellschaftsstruktur, Literatur, Kunst, Wissenschaft, Lebensweise und Mentalität einer Sprachgemeinschaft. Die sprachliche Kommunikation lässt sich von den konkreten gesellschaftlichen Verhältnissen nicht trennen: eine Sprache wird nur dann zweckmässig gebraucht, wenn der Sprecher über die relevante Hintergrundinformation verfügt. Zu den kulturbedingten Elementen einer Sprache zählt die sog. *äquivalenzlose Lexik*, d.h. Begriffe, die in der zielsprachlichen Sprachgemeinschaft entweder ganz oder teilweise unbekannt sind (also keine Äquivalente haben). Dazu gehören z.B. *Eigennamen*, die sog. *Realien* (spezielle politische, gesellschaftliche und wirtschaftliche Ausdrücke) sowie Elemente der geistigen und materiellen Kultur des Landes. Neben der Lexik sind u.a. noch die Dialekte und die Phraseologie einer Sprache kulturbedingt.

Die Übersetzerin des *Butt* hat beim Übersetzen dieser Elemente folgende Methoden gebraucht: Transkription (direkte Zitierung), feste Lehnwörter, wortwörtliche Übersetzung, ungefähre Äquivalente und Kulturäquivalente. Darüber hinaus wurden gelegentlich erklärende Ergänzungen und Aussparung marginaler Information sowie Verallgemeinerungen und Konkretisierungen verwendet.

Die kulturbedingten Elemente des Butt und die dabei gebrauchten Übersetzungsmethoden gliedern sich in folgender Weise: Beim Übersetzen der Eigennamen wurden Personennamen meist transkribiert. Ausnahmsweise wurden Namen einiger bekannten historischen Personen "adaptiert", d.h. Schreibregeln der Zielsprache angepasst. Besonders problematisch waren die Kose-, Spitz- und Spottnamen (oft *-chen-* Formen), die manchmal semantisch motiviert sind: im Butt wurden sie mit oder ohne Ergänzungen transkribiert oder neutralisiert. Namen der Institutionen und Organisationen wurden in der Regel ganz oder teilweise übersetzt (je nach Transparenz), worüber hinaus auch Ergänzungen, Transkriptionen und ungefähre Äquivalente zu finden waren. Der grösste Teil der Namen der geistigen Kultur (= Namen der Zeitungen, Zeitschriften, Musikstücke, Romane usw.) wurde transkribiert oder übersetzt, die Namen der materiellen Kultur (= z.B. Namen der Konsumgüter) transkribiert oder verallgemeinert, d.h. dass der Eigenname gegen das entsprechende Appellativ ausgetauscht wurde. Geographische Namen wurden transkribiert oder sogar übersetzt, wenn sie keinen sog. Konventionsnamen in der Zielsprache hatten (z.B. *Berlin* — *Berliini* = Konventionsname).

Bei Übertragung der Realien und Kulturbegriffe (z.B. Gerichte, die so reichlich im Butt repräsentiert sind) wurden abwechselnd beinahe alle erwähnten Übersetzungsmethoden angewendet. Die meisten Naturbegriffe, z.B. Pflanzen, Pilze und Fische, besitzen ein Kulturäquivalent im Finnischen; aber es finden sich auch ungefähre Äquivalente.

Die Vermittlung von Dialekten ist ein bekanntes Übersetzungsproblem. Die plattdeutschen Dialekte des Butt wurden nicht mit Kulturäquivalenten, d.h. mit zielsprachlichen Dialekten, sondern mit verschiedenen umgangssprachlichen und mundartlichen Elementen wiedergegeben; eine Verfälschung der Umgebung wurde dadurch ausgeschlossen. Diese Methode findet sich auch in der Übersetzung der Soziolekte. Die archaische Sprache wurde vom Verfasser auf der Grundlage alter Dokumente gestaltet, und dieselbe Methode gilt für die Übersetzung. Die kulturbedingte Phraseologie liess sich am ehesten mit Kulturäquivalenten vermitteln.

Im ganzen ist die Übersetzung des Butt ein guter Beweis dafür, dass die Übersetzbarkeit keineswegs auf Grund unterschiedlicher kultureller Kontexte aufgehoben wird. Kein Wort, kein Sprachelement ist unmöglich zu übersetzen, weil man nicht *Wörter*, sondern *Texte* übersetzt: die Probleme einzelner Kulturverschiedenheiten werden im Text überwunden, weil beim Übersetzen das Ganze über dem Einzelnen steht.

